

D. MAGYARI IMRE

Házak Brüsszelben

Nem gondoltam volna, hogy Brüsszelben szólít magához a halál, de hát így történt.

Életünk nagy eseményei kiszámíthatatlanok.

A halál többször is hívogatón intett felém csontkezével, és félérthetetlen mozdulattal pénzt kért. Egy euróért szerencsére továbbengedett; viszonylag olcsón megúsztam, tegyük hozzá, kissé borzongva (sörzongva): ezúttal.

A halál, illetve a Halál természetesen a Grand' Place-ra vezető utcák egyikének elején állt hosszú, fekete, bő ujjú, kámszás lebernyegben, feje helyén koponya, kezében göcsörtös nyelvű kasza, amellyel még utána is nyúlt azoknak, akik nem akartak fizetni neki. A Halál határozottan kaszálni akart, s ily módon tulajdonképp szervesen simult az egyetemes idegenforgalomba. A közelében Chaplint lehetett látni hasonló

céllal, nemkülönben egy tetőtől talpig maszatos festőlegényt, aki lány volt, és két tarka ruhás, fehérre mázolt arcú bohóclányt, akik tényleg lányok voltak, a látványhoz egy harmonikás és egy hegedűs adta – aláfestőlegényként? – a zenét.

Idilli látvány és hallvány.

A Grand' Place-nak már a környékén is nagy a forgalom, a különös nevű szűk utcákban, sikátorokban – rue du Beurre: Vaj utca, rue des Harengs: Hering utca, rue d'Une Personne: Egyszemélyes utca – vidáman és hangosan hemzsegnek a turisták, a hemzsegést fokozandó az elegáns Királyi Szent Hubert Galériák előtti téren, a Place Agorán a hétvégéken piac is van, kirakodóvásár, nem mintha nem volna amúgy is rengeteg üzlet, bolt, vendéglő errefelé, azok csalogatnak a Szent Hubertben is, sőt még színház és mozi is található a pári-

zsi mintára épült, 1847-ben felavatott háromemeletes, üvegtetős, szobordíszes passzázatok alatt, s kapható per sze brüsszeli praliné és csipkefinom brüsszeli csipke. A legérdekesebb utca a galéria két része közt húzódik: a rue des Bouchers, a Hentesek utcája két oldalán kínai, japán, indiai és egyéb éttermek terített asztalainak egymásba folyó végtelen sora, jég-halmokon rákok, kagylók, mindenféle halak, csak araszolva lehet haladni az össze- szerő ponyvák alatt, bár minek haladni, be kell ülni valahová, és merészen rendelni valami egészen külön- legeset. Magam ellenállok, azt hiszem, zavar a díszlet túlzott agresszivitása: ahol ennyire enni kell, ott nincs kedvem enni. Megnézem egyszer az utcát kora reggel, nyoma sincs a hangos vidámságnak, egy fáradt fiú kopog az egyik étterem ajtaján, pár órányi alvás után jött dolgozni – ez a kép hitelesebb.

Az Agora mellett kicsi, alig észrevehető tér, a Carrefour d'Europe két szoborral. Itt már kevesen járnak, s még kevesebben vannak, akik megállnak a szobrok előtt. Az egyik lehajtott fejű férfit ábrázol, fázik: keze a kabátja zsebében, a gallérja felhajtva. Bartók Béla. Nem tudom, hogy kerül ide, de nagyon örülök neki, többször is meglátogatom Bélát, Béla bácsit (ez így roppant tiszteletlen, nem baj), eszembe jut, és beleborzongok, mennyit gyöttrődött, hogy elmenjen-e Magyarországról. Hova lehet itt menni bárhonnán? „...Grönlandra, Fokföldre, Tűzföldre, Fidzsi-szigetekre...” – írta keserűen Bartók egy levelében, aztán elment Amerikába, és meghalt. A világ nem terített asztalok végtelen sora. (Épp idén múlt száz éve, hogy megszületett Denijs Dille belga zenetörténész, Bartók-kutató, aki egy időben a budapesti Bartók Archívumot is vezette. Talán van köze a szoborhoz is.) Bartókkal szemben Don Quijote és Sancho Panza, egész más stílus, de illik ide a kezét épp üdvözlésre lendítő büsképű lovag, idealizmusa így a huszonegyedik század elején majdnem olyan, mint a népek testvériségét a *Táncszvit*-ben, a *Zenében*, a *Concertóban* oly megindítóan hirdető Bartóké. Elvanak itt.

A szűk utcákon keringő turisták fő célja természetesen a Grand' Place (avagy flamandul a Grote Markt), amely kétségkívül a világ egyik legszebb tere – Victor Hugo szerint a legszebb, de ő nem látta a Blaha Lujza teret. Ez Brüsszel legnagyobb látványossága, mi több, a legtöbben úgy gondolják, Brüsszelben nincs is más, ezt kell megnézni, inni valahol egy sört, és lehet utazni tovább, ami természetesen nem igaz, épp ezt próbálom itt bizonyítani.

A főtéren állítólag három stílus keveredik, a gótikus, a reneszánsz és a barokk, mégis egységes benyomást kelt: főtér stílusú, és kész. Két pompás középület,

harmincegy ház – mindegyik érdemes a figyelmünkre. Az enyémmre először a La Brouette, a Talicska, a zsír- és faggyúkészítők egykori céhháza lett méltó, a névben említett, kissé tán kezdetleges szállítóeszköz képe ott is aranylik a bejárat fölött, mely bejárat egy söröző bejárata. Ez a söröző lett a törzshelyem, ültem a teraszán a piros-zöld napernyők alatt, nézegettem az embereket, a házakat, és kortyolgattam a sörtöt, az eredetileg trappista szerzetesek főzte Chimay-t és Leffét, az élesztő hozzáadása nélkül készülő Gueuze-t és Krieket, valamint a pilzeni típusú Duvelt, Ördögöt, amelynél a rövid, de alapos (és elég költséges) kísérletezés után meg is maradtam. Jó itt délutánonként üldögelni, bámszokodni, a tér valóban gyönyörű, s a magas házak eltakarják mindazt, ami túl van rajtuk, túl van a téren, az embernek egy pillanatra, főleg a harmadik Duvel után az az érzése lehet, hogy a távolabbi világ is ilyen szép, nyugodt és békés (bár ebbe a békébe épp egy hatalmas színpad rondított bele, esténként műsorok, hát miért kell ez?). Mondanám, hogy itt téren és időn kívül érzem magam, de téren kívül éppem hogy nem, hisz a tér a lényeg, napokon át ismerkedem vele, megnézem hajnalban, dél előtt, késő este, lassan a kegyeibe fogad, ő is megismer, igyekszik kedves lenni, pedig akad dolga elég, láthatóan a színpad is idegesíti. Igaz, a virágfesztivált csak a páros évek augusztusában rendezik meg, ilyenkor közel kétezer négyzetméteren, a tér egynegyedén raknak ki virágokból valamilyen megkapó kompozíciót, ennek sok értelme nincs, de szép. Az Ommegangot, a nagy felvonulást viszont 1549 óta minden esztendő júliusának elején megtartják, hacsak nem jön közbe valamilyen apróság, háború, ilyesmi: kétezernél többen öltöznek be a legkülönbözőbb történelmi jelmezekbe, udvaroncok, katonának, nemesnek, s vonulnak el a mostani előkelőségek és a számos néző előtt. Az említett évben V. Károly német-római császár ült a trónon, méghozzá egy hatalmas birodalom trónján, sőt trónjain, hisz I. Károly néven spanyol király is volt, Spanyolország gáláns nagyapai örökségként szállt rá, nemkülönben Nápoly, Szicília, Szardínia, és ez csak az anyai nagyapjától kapott örökség, apai nagyapjától például az osztrák tartományokat kapta... (Kisunokám, ha megeszed a spenótot, neked adom Spanyolországot!) Az ő húga II. Lajos magyar király felesége majd özvegye, Mária, Németalföld kormányzója, s az ő fia II. Fülöp, aki Verdinel azt a komor áriát énekli a Don Carlosban. V. Károly előtt tisztelegtek annak idején a főtéren, ezt idézi a mai játék. Lám, időn kívül sem érezhetem magam, megidéződik itt a múlt, a házak is, sőt a sörök is régi századokat idéznek, a középkor óta főznek erre felé sört, az egyik házban, az Aranyfában sörmúzeum is van.

A Grand' Place fő ékessége a XV. századból való Hôtel de Ville, a városháza, három építész munkája. Karcsú és magas, a város sok helyéről látható tornya tetején diadalmasan tart egy aranykardot a magasba Brüsszel védőszentje, az aranyba öltözött Szent Mihály arkangyal – az egyik legelfoglaltabb szent, Isten trónja mellett áll, vezeti az angyalokat, volt a Római és a Bizánci Birodalom védőszentje, védelmezi Izraelt, Magyarországon pedig még a temetők védőszentje is, ezért hívjuk Szent Mihály lovának a koporsó szállítására szolgáló alkalmatosságot. Nekünk persze Ady jut róla eszünkbe, az ő útján suhant Párizsba az Ősz (nána, majd az ősz, csak úgy, kisbetűvel). A városházát százharminchét szobor díszíti, köztük az említett Magyarországi Máriáé – hogy melyik lehet?

A gótikus épülettel szemben egy másik gótikus épület, a Maison du Roi, a Király háza – az elnevezés V. Károlyra utal, aki elrendelte a valaha itt álló kenyércsarnok átalakítását. A mostani „ház” furcsa mód a XIX. század második feléből való, a merész át- vagy inkább újraépítő: Victor Jamaer. Itt a Helytörténeti Múzeum: festmények, csipkék, faliszőnyegek, az egyikben Trisztán és Izolda megható históriája. Megszemlélhető két makett: a város a XIII., illetve a XVII. században. Nem túl nagy makettek, nem túl nagy város. Élhetőbbnek tetszik, mint a mai nagyvárosok, bár ez feltehetően illúzió. Csak olyan átlátható az egész. Ebben a múzeumban állították ki egyébként a Manneken Pis, a Pislő Kisfiú ruháit is, közel négyszáz darabot – a szobrocska a Grand' Place közelében van, a Városháza bal oldalánál induló utcán juthatunk el hozzá. Megkapó emlékműve az emberi infantilizmusnak, ahogy a körülötte kialakult történetek s a ruhagyűjtemény is. A fiúcska ugye meztelenül – és kissé unottan – pisil a kútba (amely kút el van kerítve – az infantilizmus könnyen változhat agresszivitássá), fel lehet hát öltöztetni, gondolta először Wittelsbach Miksa-Emánuel bajor választófejedelem, Németalföld helytartója, más variáció szerint XV. Lajos, fontos kutatatandó kérdés, a gondolatot mindenestre, uralkodóhoz illően, tett követte. Mára a ruhátár igencsak megnőtt, a fázós gyermeket szinte bárminek be tudják öltöztetni, brüsszeli egyetemistától

Manneken Pis

belga hotelportásig, texasi cowboytól afrikai törzsfőnökig, nemkülönben lehet Elvis Presley és Maurice Chevalier is, az utóbbi egy dalt is énekelt róla (kotta a múzeumban). Sírтам volna, ha nincs őneki magyar ruhája, de népem nagy dicsőségére van, méghozzá „Alfadi Suba”, így írja egy szép kiadvány, ez, vélem, alföldi suba, szerencsére nem láttam, tényleg eleredtek volna a könnyeim. A kúttal szemben természetesen a Maneken Pis étterem (ahogy az ajándékboltok polcai is roskadoznak a legkülönbözőbb Maneken Pisektől, na, hagyjanak engem békén!), talán ebben kellene eltöprengeni az infantilizmuson, de nem viszára a lélek, hogy bemenjek.

A főtér házainak külön nevük és külön történetük van: mindegyik egy-egy céh tulajdonában volt, a Spanyol Király ház (1. szám) a pékekében, a Zsák (4. szám) az asztalosokéban, a Farkas (5. szám) az íjászokéban, a Kürt (6. szám) a hajósokéban, a Róka (7. szám) a rőfösökében és így tovább. A reprezentáció okán igen díszesek, erkélyek, oromzatok, szobrok, mellvédek, a pékekén kupola, a kupolán táncoló aranyfigura... Két épület különösen híres, a Hatytyúban egy ideig Karl Marx, a Galambban Victor Hugo lakott. Egyikük sem jókedvében jött ide, és egyikük sem maradhatott sokáig. Marx néhány évvel korábban a Rheinische Zeitungot szerkesztette Kölnben, a lapot betiltották, ő Párizsba ment, ahonnan porosz nyomásra kiutasították, ekkor, 1845-ben választotta Brüsszelt – aztán igen hamar Belgiumból is kiutasítják. Victor Hugo Louis Bonaparte, a „kis Napóleon” 1851-es államcsínye után a halálbüntetés elől álruhában, egyetlen bőrönddel – mint egy Victor Hugo-hős – menekült Brüsszelbe (és rajta kívül még hétezer francia, köztük az idősebb Dumas). Hugót nem utasítják ki, de csak azért nem, mert ezt megelőzendő Londonon át Jersey szigetére megy tovább – aztán onnan Guernesey szigetére, s csak 1870-ben, III. Napóleon bukása után tér vissza Párizsba. Brüsszelben is dolgozik, természetesen az államcsínyről és III. Napóleonról ír, ezt szinte laponként, ruhabélésekben csempészik be Párizsba. Marx is dolgozik, előadásokat tart, itt fogalmazza meg Engelszel a Kommunista Kiáltványt. Mondanánk léhán, hogy itt könnyű volt, próbálta volna Nyírlugoson, de ne léhaskodjunk, azt hi-

szem, Marx az a nagy gondolkodó, akivel az utókor pillanatnyilag a legméltatlanabban bánik, neki tulajdonítva a marxizmust meg a leninizmust (és kicsit a sztálinizmust)... Kár, hogy Marx és Hugo elkerülték egymást, elüldögélhettek volna együtt, szobraikat odaképzem a nagy idealisták, Bartók és Don Quijote mellé.

Idealizmus: a németalföldi szabadságért harcoló Egmont grófnak is van köze a térhez, itt fejezték le

1568-ban, Hoorn gróffal együtt – Alba herceg, az áriát éneklő II. Fülöp megbízottja végeztette ki őket és még úgy ezer embert. A két gróf szobra egy szép parkban látható, a Place du Petit Sablonon, a Kis Sablonon – a Sablon szó a francia *sable*, homok szóra utal, valaha homokos mocsarak voltak ezen a részen. Közel van a gróf egykori palotája is: mennyivel jobban jár, ha elüldögél ott szerettei körében... Lehetetlen nem idézni Goethét, akinek *Egmont*-jában a főhős halála előtt „ragyogó jelenést” lát, a kedves alakjában megjelenő Szabadságot, aki babérkoszorút nyújt át

neki. *„Vérfoltos saruval lépett elém a géniusz – mondja a látomás után a halni készülő –, lengő köntösének szégyelét vér szennyezte be. Az én vérem volt ez és sok nemes vére. Nem, nem folyik ki hiába!”* Nem tudom, ma is ilyen biztos volna-e benne... És lehetetlen nem gondolni az Egmont-nyitányra, Beethoven művére, amely emlékezetünkben 1956-tal kapcsolódik össze.

A Grand' Place-nak mintegy építészeti ellenpontja az Európai-negyed a Schuman körönd környékén – metróról pár perc alatt odajutunk. A körönd névadója nem a nagy zeneszerző, hanem Schuman francia politikus (szintén Robert), az Európa Parlament első elnöke.

A körönd környékén található a csillag (vagy ipszi- lon?) alakú Berlaymont palota, a Résidence Palace, aztán a flamand filozófus, Justus Lipsius nevét viselő épület, ahol a miniszterek tanácskoznak – ridegség, merő

funkcionalizmus, még jó, hogy a Charlemagne előtt van néhány kedves, kecses szobor, amelyek persze eltörpülnek a hatalmas épület árnyékában. Az Európai Bizottság székháza egyenesen ijesztő, a függönyfal eltakarja az ablakokat, az ember, miközben félősen összehúzza magát, mindent elnyelő hivatali útvesztőt sejt mögötte, karkai labirintust. Persze ebben benne lehet a jövőtől való félelem is: büszkén lefényképezem a kissé

távolabb, a Léopold park közelében található és kevésbé riasztó külsejű Európai Parlamentnél lévő magyar zászlót, fotogépen lobog a szélben (Fényes szellők fújják?): nagyon jó, hogy itt van, de nem tudnék válaszolni, ha Ady lova megkérdezne: *„Hát mi lesz ebből, tekintetes úr?”* Bár mit keresne itt egy ló?... (Ha mégis, felolvassam neki Lengyel László néhány passzusát a szerző *Szorongás és remény* című, 2004-es kötetéből, főleg *Az Európai Unió belső problémái* című fejezetből, nem igazán biztatóak.)

Szerencsére a Schuman köröndtől csak pár lépés a Square Ambiorix, az Ambiorix tér – Ambiorix a gall eburók vezéréként két római légi-

Victor Horta építész lakóháza és műterme

ót győzött le annak idején a mai Belgium területén, aztán őt győzte le Julius Caesar, neve tulajdonképp nem illik e békés és szép térhez, amelynek közepén kis szökőkutas park is van. Szoktam úgy nézelődni egy városban, hogy hol is lagnék szívesen – Brüsszelben például errefelé. A tér fő ékessége a 11. szám alatt lévő Maison Saint-Cyr: négyemeletes, karcsú, mindössze négy méter széles, kecses szecessziós ház, mintegy a szecesszió párlata. Egy huszonnégy éves fiatalember, Gustave Strauven tervezte 1903-ban, ritka ihletett pillanatban. Hatalmas ablakok indázó halványzöld keretben, kovacsoltvas erkélyek, díszes, légies fémoromzat. Remélhetőleg jól érezte itt magát első lakója, Georges de Saint-Cyr, maga is művész: festő. Most három név van az apró előkert alacsony kapuján, kettő a fekete postaládán, egy külön ezüst alapon: Chamie Lee, talán őt ké-

A Métropole szálló díszterme

ne megkérdezni, milyen ma itt lakni, netán kilépni reggelenként a szecessziós házból a szecessziós buszmegállóba, és „szecesszionálni”, kivonulni innen kevésbé barátságos tájak felé, ahelyett, hogy elsétálna az avenue Palmerstonra, megbámulni Horta kacskaringós épületeit.

Brüsszel egyik vonzereje, hogy átlengi a szecesszió, itt – itt is – működött többek közt a három kiváló építész Paul Hankar, Henry van de Velde és mindenekelőtt Victor Horta. A várost járva lépten-nyomon találkozunk munkáikkal és kollégáik munkáival, vagy kétezzer épület készült ebben a stílusban, sok ma is áll. Henry van de Velde, aki az 1883-ban alakult Húszak nevű művészcsoporthoz tartozott (csatlakozott a társasághoz az író Maeterlinck és Verhaeren is), új harmóniáról és új esztétikai tisztaságról ír. Egy idézet: *„Szívesen tekintem erkölcsnek mindazt, ami a dolgok természetével és a természetes folyamatokkal összhangban áll.”* A belvárosban a fémrabeszkes Old Englandot áruháznak tervezte Paul Saintenoy, ma a

Hangszermúzeum található benne, több mint hatezer instrumentummal, ki gondolná, hogy ennyi hangszer létezik (és a sűrűfésű selyempapírral még nincs is itt!). Az Hôtel Métropole (Alban Chambon) ma is luxus-hotel, a gyönyörű belső téren kívül az árak szédítenek el: a legolcsóbb egyágyas szoba 279 euró, bár a portás halk hangon megsúgja, hogy bizonyos körülmények közt, tán a hétvégéken, olcsóbb, mindössze 119 euró, egy pillanatra átsuhan rajtam, hogy legközelebb itt kéne megszállnom, esetleg másodmagammal a nevét a jeles francia színműről, Sacha Guitryról elnevezett lakosztályban 999 euróért – ki tudja, miért ez az apartman a legdrágább, a belgiumi születésű nagyszerű szonézékes, Jacques Brel nevét viselő csak 750. Egy konferencia résztvevőjeként itt lakott Marie Curie és Albert Einstein, szép lehetett, ahogy kiskanállal kavargatták a teájukat. (Feljönne hozzám? Hegedülnék magának valamit, kit érdekel a fizika!)

És érdekesebb messzebbre is elköborolni, például kimenni a város egyik előkelő negyedébe, Ixelles-be,

itt, a rue Américaine-en, a Horta metrómegálló közelében található a Horta-múzeum, amely valamikor a Horta család háza volt, természetesen maga Horta tervezte, a legkisebb részletek is az ő elképzelései alapján készültek. El lehetett itt éledgelni. Ixelles amúgy is szép vidék, derűs tavakkal, szomorúfüzekkel és vidám horgászokkal. Az itteni temetőben nyugszik a XIX. században élt Charles de Coster, Belgium irodalmának első világirodalmi rangú alakja, radikális, sőt király- és egyházellenes nézetek bátor hirdetője, fő műve a németalföldi szabadságharcot idéző *Thyl Ulenspiegel* – mondani sem kell, hogy szegénységben és magányban halt meg.

Vannak aztán házak, amelyeket nem a szépségük, hanem egykori lakójuk miatt keres meg az ember. Ilyen René Magritte-é a rue Esseghemben (kiadós séta a Belgica metróállomástól): egyszerű, kétemeletes épület, ahol egy különös festő lakott. Szürrealista festő? Nem is tudom. Egyszer készült róla két fotó, láthatóan másodpercnyi különbséggel. Magritte öltönyben, nyakkendőben, az egyik kezében cigarettát tart, a másik a zsebében. Kifogástalan öltözk, laza, de elegáns

tartás: egy tisztességes polgárt látunk. (Jó, van rajta egy gyanús szalmakalap is.) S aztán rögtön ugyanez a tisztességes polgár felháborodott-csodálkozó fintort vág, afféle „Mi ez? Nem erről volt szó!”-pofát. Nekem ez Magritte szürrealizmusa, illetve hát realizmusa, a „Nem erről volt szó!” teljesen reális, ahogy bizony az is, ha az ajtón átnézve – az egykori szobában látni a képen lévő, hiperrealistán megfestett ajtót – nem a másik szobát látjuk, hanem a tengert, valami öröm, valami játék csak kell. Kedvelem én ezt az embert. És nagyon-nagyon kedvelem Erasmust is, akiért az Anderlecht nevű városrészbe kell elmetrózni, a St. Guido megállóig. Itt van az a ház, ahol Erasmus, a nagy vándor (európai utas!) 1521-ben öt hónapot töltött. Vasárnap van épp, csend, én vagyok az egyetlen

látogató, aminek nagyon tudok örülni. Sétálok egyet a kertben, nézegetem a puritán dolgozószobát, a régi, nehéz bútorokat, a híres vendéget ábrázoló festményeket: rögtön az első szobában van egy, amelyen Erasmus nem szembe néz, hanem szomorú tekintettel jobbra vagy inkább a semmibe. Miért is ne lenne szomorú a tekintete, ő is a megrögzött idealisták közé tartozik, hitt az írásban, a könyvekben a szerencsétlen. Bár... A múzeum kis kártyáján hármaskarikatúra: Erasmus az írópultnál dolgozik, hirtelen felénk néz, nyelvet ölt ránk – aztán dolgozik tovább. Kis reneszánsz szürrealizmus... Jó itt.

A Grand' Place-nál munkálkodó Halállal naponta találkozom, délutánonként jön értünk, egyszer még azt is látom, ahogy fáradtan vizet kortyol, nyilván halál szomjas. Megszokom, elnézem, ahogy a turisták nevetve beállnak mellé fotózkodni, vagy épp ingerülten továbbmennek. A nevetés és az ingerültség mögött egyaránt ott a szorongás, egy pillanatra mindenki megborzong, ez itt azért mégis csak a Halál... Én elvagyok vele, de örülök, hogy elengedett, most még. Nem felejttem, gondolok rá, de szeretném remélni, bár ez elég hiúnak tetsző remény, hogy minél később szólít valóság-

san is magához. Olvasgatnám még egy kicsit Erasmust. Nem megyek vele semmire, de nem tudnám az életem elképzelni nélküle, s azért abban is hiszek, hogy nem is érdekes. ■